

00-26

Diet and agriculture of Molepo's tribe.

1

26

Dijô

Tše lengwang

Mabêlê-thôrô: A lengwa selemô, a lewa dithôrô, di apewa lewa, di šilwa bupi, tša apewa bogôbê. Ke sôna sejô se segolo go tšohle. Ga a ênnwê a medišwa a diwa bjala, bo nwewa ke batho ba godileng.

Leotša: Le lôna le lewa dithôrô, le šilwa bupi la apewa bogôbê. Ga bo ratwe kudu ke batho, ka nako ye nngwê bo tšhološa bana. Bjala bja lôna bo bogale go feta bja mabêlê-thôrô. Ga le apewe lewa.

Mafela: A lea e sa le magenyane; a apewa, a bešwa a lewa dithôrô. Ge a omile dithôrô di a foforwa tša apewa lekôkôrô, kapa di a thuthupišwa tša diwa dithuthupe. Di a šilwa tša dirwa bupi tša apewa bogôbê, kapa tša tlhobolwa, tša setlwa ka lehuđu. Bupi bja gôna bo dia bogôbê bjo bo botse bjo bošwana, le motôgô wa bjôna o matlafatša masea le batho ba godileng. O bose kudu. Ge di hlobotšwe tša tswakwa ka ditloo di dia mogôbê; o ratwa kudu ke batho kamoka.

Mphôgô: O lewa dithôrô, mmela wa ôna o dia motôgô o mbose. Sepete sa bana se omêlwa ka mphôgô, le maputo a ometšweng ka ôna a phala a mabêlê kapa a leotša go bohle.

Nyôba e lewa lehlaka.

Dina di lewa dithôrô, le matlakala a apewa morôgô. Ge o omišitšwe o diwa mokhuša wa tswakwa ka ditloo-make kapa lebese. Ke sešebô se ratwang ke basadi. Dinawa di apewa dikgôbê, di tswaka mabêlê kapa dikôkôrô le mogole. Le ge di le tee di dia kgôbê tše matlafatšang. Bakeng sa mphagô ge motho a ya maêtô, ba di šôka ba re ke sekgotho.

Ditlhodi: Di lewa dithôrô, di dia kgôbê tše di bose kudu, le go bipela ga di bipele. Bakeng sa mphagô semôtwane sa ditlhodi se phala mefago kamoka. Baeng ba thôtwa ka tšôna, le ngwetši ge e ya bogadi serotwana se rweleng lefiswana la bogôbê bja ngwana le

2

tšhêlwa tšôna. Ge di se gôna ke gôna ba tšhêlang ditloo. Lešapelô le tšhêlwa mphôgô. Ditloo, dinawa, ditlhodi, mphôgô di bitšwa matsaka. Ditloo di lewa dithôrô, ge di see magenyane di apewa phôtla. Ge di ômile di apewa di tswaka mafela, tša bitšwa mogôbê. O phala wa dinawa ka bose, ke mphagô o tiileng. Ge di apeilwe di etee di dia semôtwane se sebose.

Legapu: Le lewa morôgô le meetse a ka gare le ditibu di a lewa. Dithotsê di a gadikwa tša tšhelwa letswai, ke sešebô. Ge di gadikilwe tša setlwa ka lehuđu, tša hiakantšhwa le marôtse, di dia sempjerane. Se ratwa kudu ke basadi, se bile se a ba nontšha. Di be di gadikwa di tšhelwe letswai, di setlwe e be bokome. E be e le mphagô o mogolo ge batho ba sa ya Kapa le Daemaneng ka dinaô. Ge ba re: "Tšeiša dira le molapô, mphagô wa dira ke meetse," ba be ba era goba ba re go koma bokome bjo, ba swarwe ke lenyôra; ba re go nwa meetse ba khore, dinaô di llê.

Lerôtšê more: Go lewa lôna lerôtse, le a apewa la lewa le ge e see le leswa. Selemo le a hlabêlwa la kwapiša, la apewa legodu. Le timola batho letšatši; ge le fehlilwe ka bupi le bitšwa kgodu, e ratwa kudu ke basadi, mme e bose. Dithôtsê le tšôna di a gadikwa tša šeba bogôbê. Ke sešebô sa basadi.

Lefodi: Go lewa kenywa, le a apewa la lewa; dithôtsê tša lôna ge e see tše diswa basadi ba di rata kudu, ba di ja le kgodu ya lôna, ba re ke tsiki.

3 Lefodi ke sejô se sebose kudu, ka gongwê le a êbolwa ka mphaka le apewa kgodu. Kgodu ya lôna le ge e fehlilwe ke bupi e bose kudu. Dithôtsê di a gadikwa tša nokwa ka letswai, di šebe bogôbê.

Maraka: Le ôna ke sejô se sengwe se sebose sa lehlabula. Go lewa kenywa, ya apewa ya lewa kapa ba tswakê morôgô wa mphodi ka leraka. Gare ga dilengwa leraka, legapu le nyôba ke tšôna di lewang lehlabula fêêla.

Dikenywa tša naga.

Tša lehlabula: ke dithetlwa, dithôbê, dinee, mabilô, matšhidi, dikgwete, mahlatswa, makokono, mago marula, mahlonono. Ka marula ba

be ba dia bjala, bo bitšwa morula. Le bogôbê bjo bodila ba bo apea ka meetse a marula. Ga go tšhelwe mmela moruleng. Le ôna mahlono ba dia bogôbê ka meetse a ôna. Dithapô tša matšhidi di bitšwa ditšhidi, ba di phaphaša matlakala ba setla môkô ka lwala le lokišeditšweng ôna, ke gore la mokoti gare.

Lehudu ba dia mmapa, o thuša kudu bašugi, ba tšhatšha mekgopa ya bôna ka ôna gore e tle e butšwe ka pele ge ba šoga. Dikôkô tša marula di nee môkô o bose. Ge ba o tšhetše ka morogong wa mokhuša o tsefiša morôgô. Kenywa tše dingwe ke dithokolo. Ge e le tša selemô ke dihlohlo fêela, marega ga go na kenywa. Dikenywa tše kamoka di lewa ke batho kamoka gomme ga di lewe ka go swana. Matšhidi ga a jelwe go khorwa, a jêlwa bose; le marula le makokono le mahlatswa. Iôrô ke kenywa ye nngwê ye jêlwang go khorwa, e lewa lehlabula.

4 Merôgô ye lengwang ke: monawa le mphodi, leloba la mphodi le lôna le apewa morôgô wa lehlabula. O kgôtlêlwa ka leraka bjaleka mphodi. Merôgô ye sa lengweng ya lešôka ke fore le lehlanye, e mela selemô ge hlare di tshwetshwetha. Theepe le leroto di medišwa ke pula mašopeng. Leroto le lôna le apewa khuuša bjaleka monawa. Mphodi o anêgwa khuša o sa apewa.

Maswi: A lewa e sa le lebese, a nwewa a sa tšwa go gangwa, a fufutšwa ba hutšwetša magôbê ka ôna. Ba a kgatlhiša, ba okola makhura. A nee thušô kudu. Mo gongwê ba a phophiša, a bitšwa dithatha. Di bose, ba di ja motho a khore. Maswi ke sejô se segolo go bohle. Ge a se a phophišwa a sa nee hlôwa a bitšwa lešêrê. Maswi a a kgahlišwang ga a tšhelwe pitšeng etee, di ba pedi le dithatha di lokwa ka go ya tšôna go šele. Dithakga di a agêla ntlwana ya ôna. Baeti ba thôtwa ka ôna (dithatha). Badiša ba a nwêla gôna kua šokeng. Ngwana o fiwa maswi a sa le lesea, ga go na nakô yeo ba reng a ka ila maswi ka baka la bjana. Ge maswi a atile a lewa ka nakô ye nngwê le ye nngwê. Gare ga dijô kamoka maswi a latêla bogôbê ka go phološa motho. Ka lešêrê ba apea bogôbê bja mpshii.

Nama: Nama ba re ke moeng. Ba atiša go hlaba marega. Ka nakô tše dingwe ba hlaba ge go nee moeng kapa menyanya le ge ba e-kwa tšhego. Ga se sejô sa ka mehla, e lewa e see ye ntshwa, kapa ya bêkwa ya anêgwa ya diwa megwapa. Nama e a apewa ya bešwa ka mowe moji a kgahlwang ka gôna.

5 Ga go na molaô wa go ja nama, ge e se gore ge go hlabja kgomo banna ba tsebišwe gore ba tle go ja sebetse. Ke gore yo mongwe le yo mongwe o tla tloga a nee seripana sa gagwê seo ba tlogo ya ba apea ka gabô. Ba tla tloga ba tla go ja diretwe (tša ka teng) le hlôgô ka moragô. Basadi ba biletšwa mogodu. Kgomo ga e tingwe banna, ke ya bôna ka segagešu. Moka yo mongwe le yo mongwe ga a itshegele, le gôna go nee tša banna dinama. Bogolo bja kgomo ke bja monye. Nama tša banna ke lesetô, lešapjane, lehwele, nguati, nkô, ditsêbê. Dithô tša beng: Kgadi ye kgolo e fiwa mohlobolô o mogolo, o monyane o fiwa ye nyane; mogolwa motho ka matswalô o fiwa leoto, moratho o tšea letsôgô, papage - hlôgô. Kgadi ye taala e êma sorong ya sêga setho se sengwe le se sengwe ge se feta. Kgoši e begwa ka lehlakore ge go hlabilwe pholo le ge e le kgomo ya monyana - kgopo tše nnê le lehureedi la segetla. Tše tharo ke tša ramotse.

Nose e ratêga kudu, todi e a hlôtlwa ya lôtwa, e lewa ka hlôkômêlô. E abêlwa meloko ge e le ye ntšhi. Motho ge a bone phagô ya yôna mo e tsênanang c tata kgare ka bjang kapa thabe tša mohlare a bea. Ke gore e ka se ke ya rafiwa ke motho. Yo a e rafang o molato, ge a bonwe o a lefišwa.

6 Tšie e lewa ke bohle. Segongwane le maphate ngwaga di tlile ba di tsogêlêla e see bošego ba di gôla ka dišegwana le mekotla, tša apewa ka pitša tše dikgolo. Di lewa di see meetse, di a anegwa, tša lewa di ômile tša khušwa. Ke sešebô se sebose. Ge e le tšiana tše di nyenyana di kolwa ke bana. Mmammati, mmankoko, tšiana-lekgwara, mohlotlo-pudi, tlhokwana-pitsi, letee, tatakgope ke tšiana tše di nyenyana. Batho ba godileng ga ba di tšwele lesolo.

Dintlhwa di a lewa, e seng bjaleka tšie. Di ratwa kudu ke basadi le bana. Dintlhwa di tšwa selemô ka moragô ga pula ya tsheola. Tšiana tše di nyenyane ke tša ngwaga kamoka, moka di ata selemô ge bjang bo hloga. Dintlhwa le tšôna ngwaga di atile di a anêgwa, ba di khuše ge di šeba. Tšie ba be ba e rekiše ge e kotšwe kudu.

Bjala: Bjala bo diwa ka mabêlê, leotša le lefela. Ba tšea mabêlê ba a êna ka meetseng, a re go thapa ba a ntšha a phophišwa. Ba a tšhêla ka pitšeng ye omileng, ba a khurumêla. Ke go utêga. A re go mela ba a anêga, a bitšwa mmela. Ke moka ba o šila, ba tlopêla meetse a tlala dipitša, ba tšhêla bupi bjola ka gôna. Yaba ba apeile meetse ka pitša; a re mola a bela ba tšhela bupi bja mmela ka gare ba loiša ba bo khurumêla. Bja re go butšwa ba solêla ka mola pitšeng tše nang le meetse a mmela, ba huduwa ba bo tlhakantšha ba lesa. Ka gosasa ge ba hwetša go betše ba bo apea bja butšwa. Bja re go fôla ba omêla ka bupi bja mmela. Mohla bo belang ba hlotla ka bjala. Ba ntšha sebegô se fiwa monna wa lwapa, a bitša banna ba gabô ba tla ba nwa, ke lehwele. Le ge e le bja mošomô le ge e le bja go nwa fêêla, lehwele ke molaô. Ka segagešu bjala bo nwewa ke banna ba bagolo le bakgekolo fêêla.

7 Bjala ge bo nwewa ba begana nkgô; e re go bewa monye a bega yo a mo hlatlamang ka matswalô, mogolo kapa moratho yowe a tšhêla ba gabô ka go latêlana. Mokgi o re go kga morutlo wa pele (gore a bo hlakantšha) a o fa mong wa bjala, ba re ke dintšhi kapa mpholô. Ke moka o fa banna ka go latêlana bjaka mola a ba tšhela. Basadi ba fiwa bja bôna go šele, ba re ke segô sa basadi. Monye motse ga e ke e eba mokgi wa bjala. Bakgalabjê ba fiwa bja bôna go šele. Moeng o ntšhetšwa mpholô ke yo a mo fang bjala. Ge kgoši e e-nwa, ba e rêta ge e metša. Ba re: Thobêla! Moraswi! Kgoši! Mpedi! Selema! Bjala bjo diwang ka dikenywa tša mehlare ke morula. O diwa ka marula, ba a phula ba lôkêla dikôkô ka pitšeng ba tšhêla meetse. Mohlodi o tšhelwa ka pitšaneng e šele, o bitšwa kang. Gosasa dikôkô tšela ba di enola ba tšhêla kang ka pitšeng yela ba ntšhitšeng dikôkô, ke moka ba a bitiêla; ka moso ge ba bitolla

ba hwetša o betše wa newa. Ga o na sebegô, le molaô ga go na molaô wa morula.

Lebake: Ga go tsebje gore le tšwa kae, le mela gohle mowe peu ya lôna e ka wêlang. Ga le lemewe mašemo. Ba atiša go le gaša mahlakung a kgôrô kapa ka mafuri, le kgiwa le se la hlwa le butšwetša ruri. Ba hlôkômêla go kgêtha dithôrô; le bjälwa ke bakgôgi ba lôna, ba re go le anega ba le bea ka difala ka ntlong; le a bipja la rekišwa. Bakgogi ba lôna ba re: "Baji ba patše re moloko mongwê, ra tlhakana mohlaka wa tlala," ke gore ba kgôga ka bontšhi, ba lôta matlakala; go kgôgwa ôna, dipeu di bewa go šele.

8

Ba le kgôga ka pea ya fase, ba lôkêla lehlaka ge ba kgôga, ba re go fetša ba lôta lehlaka ba khupetša moletiana ola. Le be le iletšwa ba baswa, le hloegile kudu. Motho ge a diä tša go se hlamatsege ba re o diwa ke patše. Le rêtwa ke bôna bakgogi ba lôna ba re: "Wena o sa jago patše o otišwa keng, mathaka re otišwa ke go goletša mollô teng?" Ba re: "More ba o beile ka difala ntlong ba re ba tla rêka dilô tša mabala di e-tla." Molaodi ge e le mokgogi wa lôna, o kgôga pele a se a hlwa a laola.

Motšoko: Bjale ka lebake ba re o tšwa mowe mabêlê a tšwang gôna. Ba o kgôga ka pea ye bopilweng, e seng ya fase bjale ka patše. Motšoko wa pea ba re ke motšitši. Motšoko wa dinkô ba o fotlha mo mekolong ba o šila ka lwala kapa lekopêlô le bopetšweng go šila letsoko, la re go butšwa ba le tšhela ka molôra wa sepawane kapa sekgopha, ba tse ba le taba ka meetse. Ge ba feditše mowe ba le anêga mollong gore le ôme, e seng go ômêla ruri. Ke moka le loketše go kgôgwa. Letsoko le mela gohle, moka lôna le diêlwa dirôkôlô kgauswi le metse ka mafuri. Le a bjälwa, le bjälwa pele ka dilotong la tse le šimollwa go išwa dirokolong. Ba re ge le šetše le budule ba kgwatha matlakala, ba a anêga ba tse ba a thapiša go dia mebole. Lebake le lôna le diwa mebole mo le atileng. Le be le kgôgwa ke batho ba godileng feela kgalê. Ga le gorolelwe bobê bjaleka patše, le lôna ba le rekiša ka mebole.

8cont. Mmole o tee o tlala seatla sa motho yo mogolo ge o tatilwe, o feta kgole pose (poso) tše pedi tša sekgowa tša 1/-.

Matlogeleng Mmamabolo le Mmantlebere Tema.

END. S. 369